

РОБЕРТ ШЕКЛІ «ЗАПАХ ДУМКИ». 7-й КЛАС

.....Л. В. Манян, м. Путивль, Сумська обл.

Мета: зацікавити учнів художнім читанням, спонукати до нього; ознайомити з одним із найпопулярніших у світі письменників сучасності та його творчістю; розвивати навички аналізу самостійно прочитаних творів; формувати любов до літератури, прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Обладнання: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, схема ідейно-художнього аналізу твору, електронна презентація до уроку, аудіозапис музики Й. С. Баха.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Слово вчителя

— Усього за своє життя цей письменник написав 15 романів і понад 400 оповідань і повістей, що склали дев'ять авторських збірок, перекладених багатьма мовами, а це більш ніж 65 книг. У 1970-ті багато подорожував, ходив під вітрилом, був редактором журналу «Омні». Стиль автора — інтрига з перших слів, яскравий розважальний сюжет, дивовижний гумор, унікальні доброта й людяність і завжди — несподівана кінцівка. Назвіть ім'я цієї людини.

II. ОГолошення теми й мети уроку

III. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступна бесіда

- Роберт Шеклі писав у жанрі фантастики. Які твори цього жанру ви читали?
- Які з них вам сподобалися?
- Чи можете ви назвати відомих вітчизняних та іноземних письменників-фантастів?

2. Розповідь учителя про життєвий і творчий шлях Роберта Шеклі

— Роберт Шеклі народився 16 липня 1928 р. у Нью-Йорку в районі Бруклін, а виріс у містечку Мейплвуд, штат Нью-Джерсі. Після закінчення середньої школи він поїхав у Каліфорнію: пробував свої сили в якості розсильного, буфетника й навіть садівника. З 1946 по 1948 рр. Шеклі служив в армії США в Кореї, де був редактором полкової газети.

Демобілізувавшись, повернувся до Нью-Йорка, де вступив до Нью-Йоркського університету; 1951 року здобув ступінь бакалавра мистецтв. У наступні роки він продавав свої оповідання всім науково-фантастичним журналам, таким чином опубліковано кілька сотень його творів, більшість — у журналі «*Caiacu*».

1954 року Шеклі отримав нагороду «Найкращий дебют» — найвище звання найбільш перспективному молодому письменникові-фантасту. Багато досвідчених колег по перу й критики визнавали Роберта Шеклі найкращим фантастом 1950-1960-х рр.

Шеклі швидко завоював визнання та популярність саме як майстер короткого оповідання. Однак зоряний час журнальної прози в США 1960-х рр. закінчився з появою й масовим поширенням телебачення. У кожному будинку кількість журналів зменшилася, чимало журналів припинили своє існування. Настали скрутні часи для авторів короткої прози.

Тоді Шеклі спробував себе у великих літературних формах відповідно до вимог літературного ринку.

Згодом Роберт Шеклі оселився в Портленді, штат Орегон. Іноді приїздив до Росії, оскільки там здебільшого мешкали його шанувальники.

В останні роки письменник жив на Ібіці. Шеклі писав небагато, майже не видавав твори, жив скромно, хворів, часто потребуючи матеріальної допомоги.

Пам'ятаючи про свою популярність у Росії і в Україні (куди він неодноразово приїжджав на запрошення як почесний гість), Роберт Шеклі розглядав можливість оселитися на чорноморському узбережжі — у недорогому, теплому й романтичному місці, що сприяло б творчості. Однак цим планам не судилося збутися.

Навесні 2005 року під час візиту в Україну на літературний конвент «Портал» стан здоров'я Шеклі внаслідок застуди, перенапруження та похилого віку погіршився, і він був госпіталізований. Шеклі не зміг знайти свою обов'язкову медичну страховку, не мав можливості сплатити за лікування самостійно, і його борг у дорогій приватній клініці (10 тисяч доларів) був сплачений відомим українським політиком. Також був організований збір

коштів, що допомогло йому повернутися до США в супроводі й під наглядом українських лікарів. В Україну за ним приїжджала його дочка Ганна.

Роберт Шеклі не зміг одужати й пішов із життя 9 грудня 2005 р. в Покіпсі, штат Нью-Йорк, у лікарні, у віці 77 років, через два тижні після операції.

3. Повідомлення учнів про творчий доробок Роберта Шеклі

Оповідання Р. Шеклі увійшли до збірок «Де не ступала нога людини» (1954), «Громадянин у космос» (1955), «Паломництво на Землю» (1957), «Ідеї без обмежень» (1960), «Лавка нескінченності» (1960), «Осколки космосу» (1963), «Пастка на людину» (1967), «Ви що-небудь відчуваєте, коли я роблю це?» (1971), «Робот, який був схожий на мене» (1978), «Дивовижні світи Роберта Шеклі» (1979) та інших. За його творами знято 4 кінофільми: «Десята жертва», «Втікач», «Втеча з Пекельного Острова», «Ціна ризику». Також 2007 року було екранізовано повість «Страж-птиця» в серіалі «Хроніки майбутнього». З його творчості, крім оповідань, найбільш відомі романи «Корпорація "Безсмертя"» (1958), «Цивілізація Статусу» (1960) і «Подорож у післязавтра» (1962), повісті «Обмін розумів», «Координати чудес» і «Квиток на планету Транай».

1991 року Роберта Шеклі було відзначено нагородою імені Данієля Галана за внесок у жанр наукової фантастики. 1998 року в Санкт-Петербурзі йому вручили премію «Мандрівник» за внесок у сфері гумору та наукової фантастики. Роберт Шеклі — лауреат премій «Мандрівник—97» і «Малий Золотий Остап—97».

4. Експрес-опитування «Так — ні»

1. За своє життя Роберт Шеклі написав 15 романів. (Так)
2. Мав 17 авторських збірок. (Ні)
3. Був редактором журналу «Омні». (Так)
4. 1998 року в Санкт-Петербурзі йому вручили премію «Мандрівник» за внесок в області науково-популярної літератури. (Ні)
5. За його творами знято 8 кінофільмів. (Ні)
6. Серед його романів найбільш відомі «Корпорація "Безсмертя"», «Цивілізація Статусу» і «Подорож у післязавтра». (Так)
7. Останні роки життя Шеклі писав небагато, жив скромно. (Так)
8. Перший роман назвав «Корпорація "Безсмертя"». (Так)

9. Роберт Шеклі працював над сценарієм комп'ютерної гри «АТейгінтег». (Так)
10. 2001 року письменник здійснив поїздку до України на літературний конвент «Портал». (Ні)
11. Відомий радянський режисер Георгій Данелія, натхненний розповіддю «Ордер на вбивство» зі збірки оповідань «Людина за Платоном», придумав сюжет, за яким пізніше зняв фільми «Кін-Дза-Дза!» і «Не горюй!». (Так)
12. Усього за своє життя Роберт Шеклі написав 15 романів і понад 400 оповідань і повістей, що склали 9 авторських збірок, перекладених багатьма мовами, що склало більш ніж 65 книг. (Так)

5. Словникова робота

Фунт — одиниця вимірювання ваги; 1 фунт дорівнює 0,45 кг.

Ярд — англійська міра довжини; 1 ярд дорівнює 91,44 см.

Оклизати — вдалося вижити.

6. Розв'язання проблемних запитань

- У назві «Запах думки» письменник використав оксюморон. Дайте визначення цього літературно-поетичного прийому. З якою метою його використано? (Оксюморон, або оксиморон (грец. οξύζωρον, букв. «дотепно-безглузде») — літературно-поетичний прийом, що полягає в поєднанні протилежних за змістом, контрастних понять, які разом дають нове уявлення.)
- Поясніть назву твору. На чому хотів наголосити письменник? (Думка — результат процесу мислення, вона не є матеріальною, однак Шеклі своєю назвою матеріалізує думку, звертаючи увагу читача на її силу.)

7. Фронтальне опитування

- Де розгортається дія оповідання?
- Хто є головним героєм твору?
- З якою проблемою несподівано стикається космонавт, що потерпів аварію?
- Що в оповіданні протиставлено людському інтелекту?
- У чому особливість цієї творчої знахідки письменника?
- Якими якостями автор наділяє свого героя? Чому саме такими якостями?
- Чи вірить автор в людський розум? Доведіть прикладами з розповіді.
- Які питання морального характеру порушує в оповіданні Р. Шеклі?

ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ

- Що в оповіданні письменника фантастичного, а що — з реального світу?

8. Робота з текстом твору

- Шеклі моделює поведінку людини, якій потрібно вціліти. Які перетворення він проходить? Дайте відповідь, спираючись на текст.

Орієнтовні відповіді

1. Кліві зосередився на ідеї пантери-самки. Він і є пантера-самка... Подумав про дитинчат, про тепле лігво, про принади полювання на білок.
 2. Кліві вирішив перетворитися в пташку. Він уявив собі, як ширяє у височині, легко балансує серед повітряних течій, і дивиться вниз на землю, яка килимом розстиляється все ширше й ширше. Вовки були спантеличені.
 3. З винахідливістю, породженою відчаєм, Кліві став шестифутовим кущем. Узагалі-то він і гадки не мав, як мислить куц, але старався з усіх сил.
 4. Кліві зрозумів, що він уже труп. Пантера сторопіла. Тут Клів перетворився на труп до кінчиків гарячих пальців. Він лежав мертвим багато днів, багато тижнів. Кров його давно витекла. Плоть протухла. До нього не доторкнеться жодна розсудлива тварина, якою б голодною вона не була.
 5. Факел! Кліві негайно ж зрозумів, що вихід знайдено. Він спалахнув пантері вогнем у морду, і та відповзла із жалібним вереском. Кліві поспішно став поширюватися на всі боки, охоплюючи полум'ям куці, суху траву.
- Знайдіть вислови, які стали фразеологізмами. (*Всякий жарт вдається... лише один раз. Дідько забирай. Гру програю.*)

9. Складання плану до твору

Орієнтовний план

1. Негаразди з кораблем.
2. Кліві вивалився з люка.
3. Маленьке звірятко без очей та вух.
4. Сліпий зелений вовк.
5. Пантера полює на Кліві.
6. Віч-на-віч із чотирма сліпими вовками.
7. Кліві уявив себе змією зі смертоносним жалом і отруйними зубами.
8. Куц та дятел.
9. Страшна пожежа.
10. Кліві — справжній телепат.
11. Дощ линує як із відра.
12. Поштмейстер урятував Кліві.

10. Виконання письмових завдань (за рівнями складності)

II рівень

- Охарактеризувати головного персонажа, спираючись на цитати.

Цитати

1. «Кліві відчайдушно намагався не втратити залишки свідомості. Він перебував у непередаваному стані шоку. Йому здавалося, що розум його відокремився від тіла і, звільнений, витає в повітрі. Усі турботи, почуття, страхи залишилися з тілом; розум був вільний...»
2. «Ось воно що! Тварина, позбавлена очей і вух, може виявити присутність Кліві тільки одним способом. Способом телепатичним! Щоб перевірити свою теорію, Кліві подумки вимовив слово "пантера", ототожнюючи його зі звіром, що наближувався. Пантера люто загарчала й помітно сковотила відстань, що їх розділяла...»
3. «Він із зусиллям взяв себе в руки. Пора серйозно поміркувати...»

Орієнтовна відповідь: людина сильна, спостережлива, тямуща, цінує життя.

III рівень

- Визначити художні прийоми, які допомагають письменнику створити образ Кліві.

IV рівень

- Написати есе «Мої роздуми» (за твором Р. Шеклі «Запах думки»).

11. Аналітичне завдання

- Теми оповідань Р. Шеклі досить серйозні. Але Шеклі часто використовує різні види гумору. Назвіть види гумору.

Орієнтовна відповідь

Існують різні види гумору: іронія, оксюморон, або гра слів, пародія, сатира, сарказм, анекдот, жарт, каламбур і так далі.

- Проаналізуйте подані уривки. Визначте, які види гумору використав письменник.
1. «Це його не здивувало — навпаки, здалося цілком доречним. На якого дідька здалися білці очі та вуха? Мабуть, краще, що білка не бачить недосконалість світу, не чує криків болю...»
 2. «Дідько забирай, подумав він, якщо можна не думати про щось? Ти гарячково думаєш про каміння, скелі, людей, пейзажі й речі, а твій

розум неодмінно повертається до... але ти відмахуєшся від неї і зосереджуєшся на своїй покійній бабці (свята жінка!), старому п'яниці-батькові, синцях на правій нозі. (Порахуй їх. Вісім. Порахуй ще раз. Як і раніше — вісім.) А тепер ти піднімаєш очі, байдуже, бачачи, але не визначаючи... якби там не було, вона все ж наближається...»

3. «Пташка легенько клюнула Кліві в шию. Легше, подумав Кліві. Не треба рубати сук, на якому сидиш... Пташка клюнула ще раз, приміряючись. Потім міцно стала на перетинчасті лапки і почала довбати шию...»

У поданих уривках використана іронія (тонка насмішка, замаскована зовнішньою благопристойною формою).

12. Творче завдання

- Створити схему за сюжетом твору.
(Завдання учні виконують під музику *И. С. Баха*.)

13. Опрацювання теоретичного матеріалу

Учитель. Фантастику слід уміти читати. Сучасна фантастика включає багато піджанрів. Головна помилка полягає в тому, що вимоги, закономірні для одного піджанру, пред'являють до іншого. Наприклад, про фантастично-пригодницьку літературу кажуть, що вона «не наукова», а прогностичній фантастиці дорікають за недостатню художність тощо. Кожний науково-фантастичний твір слід оцінювати за законами того піджанру, до якого він належить. Якщо в книзі фантастичні пригоди — потрібно вимагати гостроти, напруженості сюжету, але ніяк не науковості. Прогностична фантастика повинна бути сильна саме науковістю, обґрунтованістю, логікою прогнозів. Сатирична фантастика цінна силою сатири та має право на будь-які ненаукові припущення.

14. Робота в зошитах

(Учні записують основні поняття, опрацювавши поданий теоретичний матеріал.)

Орієнтовний запис

Слід зазначити, що у фантастиці немає чіткого поділу на жанри. Одні, наприклад, вважають фентезі науковою фантастикою, інші взагалі кажуть, що фентезі — зовсім інший жанр літератури, не фантастика. Таке протиріччя виникає ще й через те, що в українській мові поняття фантастика (англ. *science fiction*) і фентезі (англ. *fantasy*) дуже схожі, тому їх часто плутають. Окрім того, жанри

переплітаються один з одним і виділити серед них провідний напрям досить складно.

Напрями фантастики

- Таймпанк;
- фентезі;
- соціальна фантастика;
- наукова фантастика;
- бойова і пригодницька фантастика;
- апокаліпсис і постапокаліпсис;
- альтернативна історія і географія;
- прогностична фантастика;
- сатирична фантастика.

Також до списку ще можна додати такий жанр, як готика, хоча таке приєднання буде досить умовним.

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Евристична бесіда

- Які враження у вас склалися про твір Р. Шеклі «Запах думки»?
- Визначте тему твору.
- Яка ідейна спрямованість твору та його емоційний пафос?
- Проаналізуйте особливості будови конфлікту.
- Прочитайте описи пейзажу. Яку роль відіграв пейзаж у творі?
- Який цей твір за жанром? Свою думку доведіть.
- Розкажіть про сюжетну лінію твору.

2. «Ланцюжок думок»

- У чому, на вашу думку, секрет популярності твору Р. Шеклі «Запах думки»?

V. ПІДСУМКИ УРОКУ

«Продовжте речення»

У фантастиці можна виділити такі напрями...

Існують різні форми гумору...

Оксюморон — це...

У творі Роберта Шеклі мене вразило...

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

II рівень. Виписати висловлювання відомих людей про життя та творчість Роберта Шеклі, скориствовавши мережею Інтернет.

III рівень. Скласти цифровий калейдоскоп за основними подіями та фактами з життя письменника.

IV рівень. Скласти електронні презентації життя та творчості Роберта Шеклі.